

**Türk ve Alman Kültüründe “At”
(İçinde “At” Sözcüğü Geçen Atasözleri ve Deyimler)**

İmran KARABAĞ^(*)

Öz: Binlerce yıl önce binek hayvanı olarak ehlileştirilmiş olan at her alanda insanın en önemli yardımcısı olmuştur. Öncelikle göçebe toplumların yaşadıkları Orta Asya bölgesinde ehlileştirilmiş olan at büyük bir hızla dünyanın hemen her yerine yayılmıştır. Atın ehlileştirilmesi ile birlikte savaşlar daha farklı bir nitelik kazanmış, istilalar ve toplumların daha uzak ve farklı coğrafyalara göçleri hızlanmıştır. Göçlerin neden olduğu bu yeni dönem atın her toplum ve kültür bölgesinde tanınmasına neden olmuş ve böylece yeni bir sosyo-kültürel atılım dönemi başlamıştır. Öncelikle bir binek hayvanı olan attan toplumlar savaşlarda, taşımacılıkta, iletişim hizmetlerinde, spor yarışmalarında ve daha birçok alanda yararlanmışlardır. Toplum yaşamında çok önemli bir rol üstlenmiş olan at kendi kültürünü de oluşturmuştur. Her dilde at ile ilgili atasözü ve deyimler yer almaktadır. Türk ve Alman kültüründe de atın önemli bir yeri vardır. Bu çalışma her iki kültürde var olan ve kullanılan at ile ilgili eş anlamlı atasözü ve deyimleri tespit etmeyi ve karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: atın ehlileştirilmesi, sosyo-kültürel atılım, at kültürü, atasözü, deyim

**“Horse” in Turkish and German Culture
(The Proverbs and Idioms including the Word “Horse”)**

Abstract: Horses, which were tamed as mounts thousands of years ago, have become the most important assistants of human beings in many fields. Horses which were tamed for the first time in Middle Asia where the immigrants led their lives have been used widely all around the world all at once. After people began to tame horses, horses played an important role in the wars, conquests and it enabled people to immigrate to different geographical environments far away. This new period that appeared as a result of immigrations led to the popularity of horses in each society and cultural region, thus a new period of socio-cultural progress came to the fore. First of all, people got benefit from horses in the wars, in transportation, communication, sports and in many fields, then horses playing an important part in social life turned out to be a cultural phenomenon. In every language, proverbs and idioms about the horse can be observed. In Turkish and

^(*) Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü
(e-posta: imran@kocaeli.edu.tr)

German culture, the horse is regarded as important. This study aims at identifying and investigating in a comparative manner the synonymous proverbs and idioms employed about horses in these two cultures.

Keywords: *taming of the horses, socio-cultural progress, horse culture, proverb, idiom*

Makale Geliş Tarihi: 13.04.2016

Makale Kabul Tarihi: 01.07.2016

I. Giriş

İnsan tarihinin en önemli dönüm noktaları tekerleğin icadı ve atın ehlileştirilmesidir. Bugün gelinen ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmişlik düzeyinin temelinde bu iki önemli etken vardır. İnsanların farklı coğrafyalara kitleler halinde göç etmesinde, savaşlarda ve daha birçok alanda bir iletişim, nakil ve taşıt aracı olarak yararlanılan at aynı zamanda insan için her zaman çok önemli bir besin kaynağı da olmuştur. Süreç içerisinde toplumların ayrılmaz bir parçası olan at kendi kültürünü de ortaya çıkarmıştır. At ile gelen bu kültür sayesinde her milletin dilinde içinde at sözcüğü geçen çok sayıda atasözü ve deyim oluşmuştur. Bu çalışmanın amacı, Türk ve Alman kültüründe önemli bir yer tutan bu türden atasözü ve deyimlerin eş anlamlılarını ortaya çıkarmak ve incelemektir.

II. Atın Evcilleştirilmesi ve Türk ve Alman Kültüründe At

Atlar, Orta Avrupa'da yaklaşık olarak 5.000 yıl önce evcilleştirilmiştir. İlkçağlarda atın hem doğuda hem de batıda et ve sütünden dolayı temel bir besin kaynağı olarak kabul edildiğini arkeolojik çalışmalar ortaya koymaktadır. Örneğin Asya'nın bazı bölgelerinde kırmızı hala geleneksel içecekler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda atların genel itibarıyla sahibileri birlikte ya da ayrı olarak gömüldükleri, bazen tanrıları memnun etmek için kurban edildikleri de arkeolojik kazılarla tespit edilmiştir. Genel olarak atlar insanların en fazla faydalandıkları hayvan türleri arasında yer almaktadır. Atlar bir yandan yük taşımacılığı, ulaşım, binicilik, diğer yandan askeri ve sivil hayatta olmak üzere kültürlerin gelişimine oldukça katkı sağlamışlardır. Buna bağlı olarak da ata verilen değer büyük olmuştur. Romalı tarihçi Tacitus'un aktardığı bilgilere göre Germenlerin bazı hayvanlara, özellikle de atlara çok itibar ettikleri görülmektedir. Atların hareketleri ve kişnemeleri işaret kabul edilmekte ve bu nedenle atlar dikkatle gözlenmektedir. İster sıradan halk, ister soylu veya rahip olsun genel olarak insanlar atlara çok önem verirlerdi. Tacitus'un verdiği bilgilere göre Germen rahipler kendilerini tanrıların hizmetkârı, atları ise tanrıların yakınları, sırdaşı olduklarına inanmaktaydılar (Tacitus, 1988: 9).

Sertkaya, W. Koppers, F. Flor ve W. Schmidt gibi çok sayıda araştırmacı, atın Türkler tarafından ehlileştirildiğini kaynaklarıyla ortaya koymaktadırlar. İnsanlık tarihinde ulaşı-

lan bu başarı, kavimlerin ve diğer kültürlerin gelişmesinde önemli sonuçlar doğurmuştur. Atın ehlileştirilmesi, tarıma bağlı hayvancılığın çok üstünde bir kültür aşaması olarak belirtilmiştir (Sertkaya,1995: 27). Attan daha çok ulaşım hizmetlerinde yararlanılmış ve böylece bir yerden bir yere gitmek, farklı yer ve bölgelere yerleşebilmek, eskiye oranla çok daha kolaylaşmıştır. Atın ehlileştirilmesi uygarlığa giden yolda insanın en önemli kazanımlarından birisi olmuştur. At, Türk mitolojisinde de önemli bir yere sahiptir. Bilge Seyidoğlu, atın Türk mitolojisinde sezgiyi de sembolize ettiğini vurgulayarak, atın tanrıları gördüğünü, onlara yardımcı olduğunu ve evrenin sırlarına vakıf olduğunu ifade eder. At aynı zamanda insanlara daha yakındır ve her zaman da insanlara yardımcı olmuştur. Bu temel inanışların sonucu at, Türk toplumunda dost, sırdaş, arkadaş ve yardımcı özelliklerini bugüne kadar korumuştur (Seyidoğlu,1995: 94). Türkçenin en eski sözlüğü olan *Divanü Lügati-t-Türk*'te de at, Türk'ün kanadı olarak adlandırılmıştır. *Kuş kanatın er atın* ifadesi bir kuşun kanatsız olamayacağı gibi Türk'ün de atsız düşünülmemeyeceği anlamında kullanılmıştır. Alp Er Tunga'ya göre, ay gök için ne ise, at da er için o kadar gereklidir. *Divanü Lügati-t-Türk*'te at kültürünü inceleyen Çınar, at kültürüyle ilgili olarak yukarıdaki söyleme ek olarak şunları vurgulamaktadır:

“Türk kültür tarihinde at, yalnızca binek hayvanı olarak değil, ekonomik değer olarak önemli role sahiptir. Giyinme, beslenme, barınma ve ticari bir mal olarak Türk insanının hayatında vazgeçilmez unsurlardan biridir. Siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel sebepler zamanla atın kült olarak yer almasına vesile olmuştur. Savaş düzenleri bile atların donlarına göre yapılmıştır. *At işler er övünür* atasözü atın buradaki rolünü yansıtmaktadır. At çağının en iyi iletişim ve teknolojik aracıdır.” (Çınar,1995: 147)

Avrupa Ortaçağ kültüründe ise atların besin kaynağı olarak değerlendirilmesi kilise tarafından yasaklanmıştır. Ancak kıtlık dönemlerinde alt tabakalara mensup insanların bu yasağa uymadıkları varsayılmaktadır. At etinin tüketilmesinin yasak olduğu bir dönemde at kanının iyileştirici bir özelliğe sahip olduğuna inanıldığını gösteren bazı metinler bulunmaktadır. Örneğin Roma-Katolik Kilisesi'nin azizelerinden Alman Hildegard von Bingen (1098-1179) *Hayvanlara dair Kitabında* (Buch von den Tieren) at etinin hazminin oldukça zor olduğundan bahsetse de, at kanının bazı hastalıklara iyi geldiğine dikkat çekmektedir. Ortaçağ'da özellikle yük hayvanı olarak insanlara fayda sağlayan bu hayvanlar, aynı zamanda iletişim aracı olarak da kullanılarak, haber ve posta iletilmesi konusunda katkı sağlamaktaydılar. Askeri anlamda ise atlar, özellikle savaş zamanlarında, stratejik bir önem ve değer kazanırlardı. Ayrıca özel at türlerinin yetiştirilmesi ve şövalyeliğin altın çağını yaşamasıyla birlikte gösterişli şövalye, av ve binicilik atlarına sahip olmak aynı zamanda insanlara bir statü de kazandırıyordu. Ortaçağ'da soylu sınıfına mensup erkeklerin yanı sıra kadınlar da ata binmekteydiler. Ortaçağın erken dönemlerinde ise savaş hazırlık niteliği taşıyan turnuvalarda, atlar adeta sahipleriyle özdeşleşmekteydiler. Bu etkinliklerde hem biniciye hem de ata büyük miktarlarda paralar harcanmaktaydı. Turnu-

valarda kazanan şövalyeler büyük maddi kazançlar da elde ediyorlardı. Atlar, Ortaçağ'da 10 ila 20 yıl arasında yaşamaktaydılar. Eti tüketilecek hayvanların ise genelde 2,5 yaşında kesildikleri, kemiklerinin çoğunlukla tarak vb. gibi küçük eşyaların yapımında, deri ve yelesinden ise tekstil yapımında, özellikle de kumaş ve iplik üretiminde faydalanıldığı bilinmektedir. Söz konusu nedenlerden dolayı insanların hayatlarına bu denli etki eden ve Prestij unsuru olan atlara maddi ve manevi açıdan oldukça değer verilmiştir. Kısacası Ortaçağ kültürü at olmaksızın düşünülemezdi. Atlar bu özelliklerinden dolayı insanın en sadık ve güvenilir dostu olarak kabul edilmiş ve insanlık tarihinde önemli bir yer edinmişlerdir. Hem batı, hem de doğu kültürünün çok önemli bir unsuru olan at, her dönem edebiyatta ve sanatta gösterişi, büyüklüğü ve gücü sembolize etmiştir.

III. İçinde At Sözcüğü Geçen Türkçe ve Almanca Atasözleri ve Deyimler

Bu çalışmada evrensel kültürde ilk çağlardan bu yana önemli yer tutan at ile ilgili atasözleri ve deyimler incelenecektir. At ile ilgili atasözleri ve deyimler içerisinde özellikle değişik anlam katmanlarını içeren ve anlatım gücü zengin olanlar tercih edilecektir. Bundaki temel amaç seçilen atasözlerinin aynı zamanda kültürel değerlerini yansıtabilmesidir. Ömer Asım Aksoy'un *Türkçe Atasözleri Sözlüğü*'nde içinde *at* sözcüğü geçen atasözlerinin toplam sayısı 137 dir. Aksoy'un *Deyimler Sözlüğü*'nde ise toplam 23 adet içinde *at* geçen deyim vardır. Ali Püsküllüoğlu'nun *Türk Atasözleri Sözlüğü*'nde içinde *at* geçen atasözlerinin sayısı 134 tür. Püsküllüoğlu'nun *Türkçe Deyimler Sözlüğü*'nde ise toplam 20 adet *at* ile ilgili deyim tespit edilmiştir. Almancada *at* ile ilgili atasözlerinin sayısı da oldukça fazladır. Örneğin, sadece 1846 yılında yayımlanan Karl Simrock'un çalışmasına bakıldığında bile 53 tane *at* ile ilgili atasözünün olduğu dikkat çekmektedir (Simrock, 1846: 370- 372). Bu kitapta yer almayan, ancak farklı kaynaklarda bulunan çok sayıda atasözleri de ilave edildiğinde Almancada *at* ile ilgili atasözlerinin sayısının çok daha fazla olduğu söylenebilir. Ancak burada önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir. Günümüz çalışmalarına bakıldığında *at* ile ilgili atasözlerinin sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Son yıllara ait çalışmalara bakıldığında günümüzde Alman dilinde kullanılan *at* ile ilgili atasözünün sayısının yirmiye aşmadığı dikkat çekmektedir. Bunun nedeni ise geçmişte insanların hayatında oldukça önemli bir yer tutan savaş, ulaşım ve iletişim alanında adeta vazgeçilmez, yani çok fonksiyonel olan atın günümüzde bu değere sahip olmamasıyla açıklanabilir. Dilin dinamik yapısından dolayı anlam itibariyle çağımıza ayak uyduramayan, ihtiyaçları karşılamayan ya da değer yargıları itibariyle geçmişe ait kültürel değerleri ve yargıları içinde barındıran, dolayısıyla geçerliliğini yitirmiş olan atasözlerinin zamanla elemine edildiği görülmektedir. *Duden Redewendungen, Wörterbuch der deutschen Idiomatik*'te tespit edilen *at* sözcüğü ile ilgili deyim sayısı 13 tür. Bu çalışma için Ö. A. Aksoy'un *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 ve 2*, A. Püsküllüoğlu'nun *Türk Atasözleri Sözlüğü ve Türkçe Deyimler Sözlüğü* taranmıştır. Ayrıca A. Tekinay'ın *Wörterbuch der idiomatischen Redensarten (deutsch-türkisch / türkisch-*

deutsch) ve M. Yurtbaşı'nın *Türkische Sprichwörter und ihre deutschen Entsprechungen* sözlüklerinden yararlanılmıştır. Almancadaki atasözleri ve deyimler ise K. Simrock'un *Die deutschen Volksbücher*, G. Büchmann'ın *Geflügelte Worte* ve G. Drostowski'nin *Du-den Redewendungen, Wörterbuch der deutschen Idiomatik* ve *Das große Buch der Zitate und Redewendungen* sözlüklerinden seçilmiştir.

IV. Türkçe ve Almancada İçinde At Sözcüğü Geçen Ortak Atasözleri

Beleş atın dışına bakılmaz [Einem geschenkten Gaul schaut man nicht ins Maul]: Her iki dilde aynı anlamda kullanılan at ile ilgili az sayıdaki atasözlerinden birisi "Einem geschenkten Gaul schaut man nicht ins Maul." (Beleş atın dışına bakılmaz)'dır. Bu atasözü genel olarak, bir kimseye sunulan hediyein olduğu gibi kabul edilmesi ve memnun olunması gerekliliğini anlatmaktadır. Gelen hediye eleştirilmemeli, kusurlu ya da eksik bulunmamalıdır. Sunulan hediyein değeri ne olursa olsun, burada önemli olan hediye verenin bir jest yapmış olmasıdır. Ayrıca hiç bir emek sarf etmeden elde edilen şeylerin kesinlikle değerli olduğu anlatılmaktadır.

İfadenin kökeni, Roma atasözü „Noli equi dentes inspicere donati” ye dayanmaktadır. Sophronius Eusebius Hieronymus (M.S 347- 420 yılları arasında yaşamış bir Aziz) tarafından yazılı metinde kullanılması sonucu bu ve buna benzer atasözleri Avrupa'da çok sayıdaki dile yerleşmiştir (Büchmann, 1959: 99).

At ticaretinde satıcı, atın değerini ağzına bakarak ve dişlerini kontrol ederek tespit eder. Dişlerinin durumuna bağlı olarak atın yaşı ve sağlığı tespit edilir ve ona göre değer biçilir. Hediye edilen atlarda ise bu tip bir davranışa gidilmemesi öğretisi vurgulanmaktadır.

Emanet ata binen tez iner [Wer auf fremdem Pferde reitet, kommt zu Fuß heim / Wer mit fremden Ochsen pflügt, hat eine magere Ernte / Fremdes Pferd und eigener Sporn machen kurze Meilen] : Her iki dilde eş anlamlı kullanılan bir atasözüdür. Başkalarına bağımlı yaşamın geçiciliği anlatılmaktadır. Kendisine ait olmayan şeyler insana huzur da mutluluk da getirmez. Geçici olarak başka birisinin malını veya parasını kullanarak ancak bir süre mutlu ve rahat olunabilir. İnsan ancak kendi malı veya parasıyla mutlu olabilir. Bu atasözünün temel öğretisi mutlu ve huzurlu olmanın tek yolunun insanın istediği veya ihtiyaç duyduğu şeylere sahip olması için çalışması ve emek harcaması zorunluluğudur.

At, avrat, silah ödünç verilmez [Dein Pferd, dein Weib und dein Schwert leih nicht her]¹: Bir zamanlar Almancada yaygın olarak kullanılan ve Türkçede de benzeri bulunan

1) Özellikle 1850'li yıllardan sonra Almanya'da basılan çok sayıda atasözleri sözlüklerinde geçmişin kültür mirası kabul edilen atasözleri tespit edilerek incelenmeye başlanmıştır. Bu çalışmaların sadece bazılarını yer vermek gerekirse ilk olarak 1846 yılında basılan Simrock'un eseri dikkat çekmektedir. Tüm atasözlerine ve varyantlarına alfabetik sırayla yer veren bu çalışma 1988'de tekrar basılmıştır. Ancak bu çalışmada atasözlerinin anlamına ilişkin bilgi yer almamaktadır. Buna rağmen söz konusu

Dein Pferd, dein Weib und dein Schwert leih nicht her (At, avrat, silah ödünç verilmez) atasözü artık sadece eski Almanca kaynaklarda yer almaktadır. Çünkü söz konusu ifade Almanya'da kullanılmayan ve unutulmaya yüz tutmuş olan atasözlerindedir. Öncelikle bu atasözünün ataerkil toplum yapısının ürünü olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Söz konusu atasözünde kadın, eski çağlarda erkeğin hayatında son derece önemli yer tutan kılıç ve at ile aynı kefeye konmaktadır. Böyle bir benzetme ise kadın-erkek eşitliği açısından günümüzde kabul görmemektedir. Üstelik erkeklerin at ve kılıç kullanımı da günümüzde artık çok azaldığından ve bu eylemin temel ihtiyaçlar arasında yer almadığından dolayı bu atasözünün geçerliliği de kalmamıştır denilebilir. Ayrıca böyle bir eylem artık erkeğin toplum içerisindeki itibarı ve onuruyla ilişkilendirilmemekte ve hatta eski dönemlerde olduğu gibi statü simgesi olarak da değerlendirilmemektedir. Türkçede de bu atasözünün aynı nedenlerden ötürü artık nadiren kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu atasözünü anlatılmak istenen ise, erkeğin toplum önünde itibarını teşkil eden, onurunu ve statüsünü oluşturan temel varlıklarını asla başkalarına emanet etmemesi, bu konuda başkalarına güvenmemesi, güvendiği dağlara kar yağabileceği uyarısı ve öğüdü yer almaktadır.

At ölür eyeri kalır, insan ölür eseri kalır [Man sollte viel schaffen, solange man lebt, denn man lebt nicht ewig] : Yaşadığı dönem içerisinde topluma yararlı çalışmalar yapmış ve arkasında değerli eserler bırakmış kişiler anlatılmaktadır. İnsanlar öldükten sonra da yaptıklarıyla anılırlar. Önemli olan güzel işler başarabilmek, en azından bunun için çaba harcamaktır.

Kimse attan (inip) eşeğe binmek istemez [Es kommt niemand gern vom Pferd auf den Esel] (Simrock, 1846: 371) : Bu atasözünün anlamı, kimsenin bulunduğu makam veya konumdan daha aşağı bir yere inmek veya alınmak istemeyeceğidir. Almanda eskiye oranla günümüzde çok daha az kullanılan bu atasözü, özellikle Türkçede yaygın bir kullanım alanına sahiptir ve sevilen atasözleri arasında yer almaktadır. Atın görsel

eser oldukça kapsamlı eserler arasında yer almaktadır (Simrock, Karl: *Die deutschen Volksbücher. Gesammelt und in ihrer ursprünglichen Echtheit wiederhergestellt. Die deutschen Sprichwörter. Fünfter Band.* Frankfurt a. M. Druck und Verlag von Heinr. Ludw. Brönnner. 1846, s. 372). Diğer çalışmaların bazılarında atasözlere ilişkin açıklamalara yer verilmesine ve Simrock'un sözlüğünde yer almayan atasözlerin tespit edilmesine rağmen, yine de çoğunlukla Simrock kadar kapsamlı bir sayıya ulaşamadıkları görülmektedir (bkz. Latendorf, Friedrich (Hg.): *Michael Neanders deutsche Sprichwörter.* Schwerin: Druck und Verlag der Bärensprung'schen Hofbuchdruckerei, 1864; Siebenkees, Johann Christian: *Deutsche Sprichwörter mit Erläuterungen.* Nürnberg: Verlag der Bauer-und Mann'schen Buchhandlung.1790; Sailer, Johann Michael: *Die Weisheit auf der Gasse oder Sinn und Geist deutscher Sprichwörter: Sprüche der Weisen: Sprüche mit und ohne Glosse; Fragmente aus der Lebenskunde; zwei Theile.* →*Die Weisheit auf der Gasse oder Sinn und Geist deutscher Sprichwörter, Band 1.* Sulzbach: Seidel, 1843; Lohrengel, W.: *Altes Gold: deutsche Sprichwörter und Redensarten, nebst einem Anhang.* 1860; Eselein, Joseph: *Die Sprichwörter und Sinnreden des deutschen Volkes in alter und neuer Zeit: zum erstenmal aus den quellen Geschöpft, erläutert und mit Einleitung Versehen.* 1838.

olarak ihtişamlı bir hayvan olması, buna karşın eşeğin daha küçük ve gösterişsiz olması ve genelde sadece yük taşımacılığında kullanılması, okuyucu veya dinleyicinin gözünde doğrudan bir resim çağrıştırmasına neden olmaktadır. Bu ise genel olarak birkaç sözcük ile çizilen olumsuz ve uyarı niteliği taşıyan tablonun geniş bir açıdan anlatılmasına gerek kalmaksızın anlamın ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

At çalıdıktan sonra ahıra kilit ne çare (ahırın kapısını kapamak) [Wenn das Pferd gestohlen ist, schliesst man den Stall zu] (Aksoy, Deyimler Sözlüğü, 2014: 589) : Bir iş olup bittikten sonra önlem almaya kalkışmanın mantıksızlığı anlatılmaktadır. İnsanlar güvenliklerini önceden tespit ederek almalıdırlar. Can ve mal güvenliğinin önemi tek bir cümlede çok belirgin ve anlaşılır bir dille anlatılmaktadır.

Atlar tepişir, arada eşekler ezilir [Wenn die Großen streiten (aufeinanderprallen), müssen die Kleinen darunter leiden] (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 2014: 408) : Güçlüler, varlıklılar veya büyüklerin arasında gerçekleşen çekişme ve çatışmalardan güçsüzler, yoksullar veya küçükler zarar görür. Bu durum aynı zamanda as-üst ilişkisinin geçerli olduğu tüm kurum ve kuruluşlarda geçerli olabilmektedir. Sonuçta büyükler çatışır ve bedelini küçükler öder uyarısı yer almaktadır bu atasözünde. Buna bağlı olarak güçsüz insanların, bazı kavgalara müdahil olmamaları gerektiği, aksi takdirde zarar görebilecekleri ifade edilmektedir. Aynı durum devletlerarası ilişkiler için de söz konusudur. Büyük, zengin ve güçlü devletlerin kendi aralarındaki çatışmalar en çok yoksul ülkelere zarar vermektedir.

Bir mih bir nal, bir nal bir at, bir at bir er, bir er bir memleket kurtarır [Wer den Nagel am Hufeisen nicht achtet, der verliert auch das Pferd] (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 2014: 652) : Herhangi bir olayı, bir işi veya bir ödevi küçük ve önemsiz görmemek gerekir. Her iş özenle, titizlikle ele alınmalı ve yapılmalıdır. Küçük ve önemsiz gibi görünen işler, büyük ve istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Bundan dolayı insan bulunduğu görevi ya da yaptığı işi önemsemeli ve mutlaka titizlikle yapmalıdır.

Eşeğe altın semer vurulsa eşek yine eşektir [Ein goldener Sattel ist wohl viel wert, aber er macht aus einem Esel kein Pferd / ein goldener Zaum macht das Pferd nicht besser] (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü, 2014: 1151) : Türkçede olduğu gibi Almancada da sıklıkla *eşeğe altın semer vurmak onu at yapmaz* biçimiyle kullanılan bu atasözü, insanı değerli yapan şeyin onun kılık kıyafetinin değil, onun düşünce ve davranışlarının olduğunu anlatılmaktadır. Yani iyi giyinmek insanı değerli yapmaz. İnsanı toplum için yaptığı güzel ve yararlı işler sevdire ve ona saygınlık kazandırır.

Bir atı zorla su içmeye götürebilirsin fakat zorla su içiremezsin [Pferde lassen sich zum Wasser bringen, aber nicht zum Trinken zwingen] (Simrock, 1846: 370) : Bu atasözü de hayata dair önemli bir öğretiyi içermektedir. İnsanlara yardım edilebilir, destek teklif edilebilir. Ancak yardımı kabul etmek ya da etmemek kişinin tamamıyla kendi vereceği bir karardır. Yani kişi yardımı kabul etmeye zorlanamaz. Burada anlatılmak istenen insanların kendilerine sunulan fırsatları değerlendirmeleri konusunda daha bilinçli davranma-

ları ve kendilerine sunulan olanaklardan yararlanmalarıdır. Son ve kesin kararı verecek olan insan ayağına kadar gelen fırsatları tepmemeli ya da tepmeden önce iyice düşünmelidir. Buradaki temel öğretisi insanlara zorla iyilik yapılamayacağı olgusudur. Bu iyiliğin veya bu yardımın yapılması kişi tarafından öncelikle istenmeli veya talep edilmelidir.

Atı boş bırakırsan üstünden atar [Wer dem Pferde seinen Willen läßt, den wirft es aus dem Sattel / Wer dem Pferd seinen Willen läßt, den wirft es ab] (Simrock, 1846: 370) : Bu sözün özünde, aslında insanların dizginlenmesi ya da kontrol edilmesi konusu işlenmektedir. Tıpkı atlar başıboş bırakıldıklarında nasıl kontrol edilemez hale geliyorlarsa, bazı insanlara sınırlar konmazsa, yoldan çıkmaları, söz dinlememeleri ve sorun çıkarmaları söz konusu olabilir. Başıboş bırakılan bu tip insanlarla baş edilmesi ise son derece güç olabilir. Bu nedenle, zarar görmemek için, bazı sınırların önceden çizilmesi gerekmektedir.

At öldükten sonra arpa getirsen ne fayda [Wenn das Pferd tot ist, kommt der Hafer zu spät] : İyiliklerin zamanında yapılması konusunu ele alan önemli atasözlerinden birisidir. Burada insanlara verilen öğüt, her şeyin, özellikle de iyiliklerin zamanında yapılması gereğidir. Bu nedenle insanlar sağlıklı oldukları sürece işlerini, görevlerini, sorumluluklarını tamamlamakla yükümlüdürler. İş işten geçtikten sonra, yani insanlar zarar gördükten, hatta öldükten sonra geç kalınmış olacaktır. Yapılmak istenilen ancak yapılamayan şeylerin bu durumda telafisi de mümkün olmamaktadır.

Dereden (ırmaktan) geçerken at değiştirilmez. [Es ist nicht gut, die Pferde zu wechseln, während man den Fluss überquert] (Büchmann, 1959: 272) : Daha sonraları bir atasözüne dönüşerek dünyanın tüm dillerine geçen bu söz, ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nin 16. Başkanı Abraham Lincoln (1801-65) tarafından söylenmiştir. Bir iş, bir proje yürütülürken bir yöntemden farklı bir yöntem geçmenin onarılması zor hatta olanaksız sorunlar getirebileceği ve bu durumun da zarara neden olabileceği anlatılmaktadır. Bu atasözünün temel öğretisi sabretmektir.

V. Türkçe ve Almancada İçinde At Sözcüğü Geçen Ortak Deyimler

Türkçe ve Almancada içinde *at* sözcüğü geçen az sayıdaki eş anlamlı deyim arasından en çok ve sıklıkla kullanılanları aşağıda sıralanmıştır:

Dolap beygiri gibi çalışmak [Wie ein Pferd arbeiten]

Ata et, ite ot yedirmek [Das Pferd am Schwanz aufzäumen]

Attan düşmüş karpuzla döndüm [(ich denk,) mich tritt ein Pferd]

Yanlış ata oynamak [Auf das falsche Pferd setzen]

Beni oraya on at (top arabası bile) götüremez [Keine zehn Pferde bringen mich dorthin]

Aralarından su sızmamak [Mit jemandem Pferde stehen können]

Kuş beyinli olmak [Pferdeverstand haben]

VI. Sonuç

İlkçağlardan bu yana insanların hayatında son derece önemli bir yer tutan, insanlara bu kadar yakın olan, hatta kimi zaman insanların varlığını sürdürebilmesinin temel unsuru olan atlar ve bu birliktelikten doğan atasözleri ve deyimlerin son derece yaygın olması şaşırtmamaktadır. Kimi zaman insani özelliklerin yakıştırıldığı, kimi zaman ise insana ve insan ilişkilerine dair özellikleri anlatmak veya betimleyebilmek için doğrudan atlara mal edilerek anlatıldığı ortaya çıkmaktadır. Böylece at ile insan adeta özdeşleştirilerek, sosyal hayata yönelik bazen eleştirel bazen ise öğüt niteliği taşıyan atasözlerinin odak noktasını oluşturmuşlardır. İşte tam da bu nedenle atasözlerinin aynı zamanda anlatıma renk, kıvraklık ve canlılık kattığı söylenmektedir. Aynı şekilde somut at benzetmesinden yararlanılarak dile getirilen deyimlerin de hem Türkçede hem de Almancada anlatıma nasıl kıvraklık kattığını ve söylemi nasıl çekici ve hoş bir anlatımla dile getirdiğini görüyoruz. Genel olarak atasözleri ve deyimler ortak insan aklının bir ürünü oldukları için her yerde sıklıkla ve sevilerek kullanılan evrensel dil ürünleridir. İhtiyaçlar insanları her yerde aynı şeyleri düşünmeye ve aynı şeyleri üretmeye zorlamıştır. Bundan dolayıdır ki insan aklı her yaşam alanında, her yaşam dünyasında her zaman için insan ihtiyaçlarına yönelik çalışır. Bu da ortak insan aklının evrenselliği ile açıklanabilir.

Kaynaklar

- Aksoy, Ö. A. (2014). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1. İstanbul: İnkılap.
- Aksoy, Ö. A. (2014). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2. İstanbul: İnkılap.
- Baykara, T. (2014). Türk, Türklük ve Türkler. İstanbul: IQ Yayınları.
- Bingen, H.v. (1996). Das Buch von den Tieren. Salzburg: Otto Müller Verlag.
- Büchmann, G. (1959). Geflügelte Worte. München/Zürich: Knaur Verlag.
- Çınar, A. A. (1995). “Divani Lügati Türk’te At Kültürü” Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık kitabı içinde (Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Resim Matbaacılık.
- Drosdowski, G. (2002). Das große Buch der Zitate und Redewendungen. Mannheim: Duden Verlag.
- Drostowski, G. (2002). Redewendungen, Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Mannheim: Duden Verlag.
- Püsküllüoğlu, A. (2006). Türkçe Deyimler Sözlüğü. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, A. (1995). Türk Atasözleri Sözlüğü. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Scharlipp, W.-E. (1992). Die frühen Türken in Zentralasien: Eine Einführung in ihre Geschichte und Kultur. Darmstadt: Verlag Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

- Sertkaya, O. F. (1995).“Eski Türk Kültüründe At“. Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık kitabı içinde (Prof.Dr.Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Resim Matbaacılık.
- Seyidoğlu, B. (1995).“Mitolojik Dönemde At“. Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık kitabı içinde (Prof.Dr.Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Resim Matbaacılık.
- Simrock, K. (1846). Die deutschen Volksbücher: Gesammelt und in ihrer ursprünglichen Echtheit wiederhergestellt; mit Holzschnitten (Bd.5). Frankfurt a. M.: Bröner.
- Tacitus (1998). Germania. Stuttgart: Reclam Verlag.
- Tekinay, A. (1984). Wörterbuch der idiomatischen Redensarten. Stuttgart: Klett Verlag.
- Yurtbaşı, M. (2002). Alman Atasözleri ve Türkçe Karşılıkları. İstanbul: Arion Yayınevi.
- Yurtbaşı, M. (2002). Türkische Sprichwörter und ihre deutschen Entsprechungen. İstanbul: Arion Yayınevi.
- Yurtbaşı, M. (2000). Türkische Redewendungen mit deutschen Entsprechungen. İstanbul: Bahar Yayınevi.
- Yurtbaşı, M. (1994). Türkisches Sprichwörter-lexikon. Ankara: Özdemir Yayıncılık.